

İNGİLTEREDE KÖMÜR SANAYİNDE 1900 - 1950 YILLARI ARASINDA İŞÇİ VE İŞVEREN MÜNASEBETLERİ

FUAT KARAYAZICI

E.K.İ. Yüksek Mühendislerinden

I

Uzun etüdlere mevzu olabilecek bu konuyu kısa bir yazıda hü-lâsa etmenin güçlüğüne müdrik olduğumuzu hatırlatarak başlamayı faydalı buluyoruz.

Memleket işçisinin büyük bir kısmını ihtiva ettiği gibi dünya kömür istihsalinde de uzun yıllar ön safta yer alan İngiltere kömür sanayiindeki işçi - işveren münasebetlerinin çok sert olması yüzünden Büyük Britanya Hükümeti, 19. cu asrın ortalarından beri bu sanayii ile yakından ilgilenmek mecburiyetinde kalmıştır.

Anlaşmazlıkların fazla ve büyük olmasına sebep rizikolu bir teşebbüs sahası olan kömür madenciliğinin, teknik sebepler yüzünden çok büyük sermaye yatırımına elverişli olmaması ve binnetice işçi yevmiyelerinin maliyetin % 60 ile % 70 civarında oluşudur. Madenciliğin ayrıca, tedricen inkiraz bulan bir sanayi olmasından dolayı mevzii işsizliklere yol açması da bu mücadeleyi şiddetlendiren unsurlardan biridir.

İngiltere kömür sanayiindeki işçi - işveren münasebetleri bu sanayiin iktisadî seyrini takip etmiş ve iktisadî durum bozuldukça işçi - işveren münasebetleri fenalaşmıştır.

1913 yılında kömür istihsalı 287 milyon tonu ve işçi sayısı 1.100.000 i bulmuştur. 1928 den sonra sanayi büyük krizler geçirmiş, gerek istihsal düşmüş ve gerekse işçi sayısı tedricen azalmıştır. Bu şekilde tamamen iktisadî mülâhazalarla kurulmuş olan kömür sanayii inkiraz bulmaya başlayınca memleket çapında sosyal dertlerin doğmasına sebep olmuştur. Kömür sanayiindeki iktisadî çöküntü neticesinde muntazam bir tempo ile çoğalan gerek işçi -

işveren anlaşmazlıkları ve gerekse işsizlik, hükûmeti bu sanayi-deki işçi - işveren münasebetlerinde nâzım bir rol oynamak mecburiyetinde bırakmış ve hattâ bu da kâfi gelmediğinden 1947 de hükûmet bu sanayiın idaresini üzerine almak mecburiyetinde kalmıştır.

Devletleştirme neticesinde işçi - işveren münasebetleri iyiye doğru bir veçhe almış olmakla beraber gene de tam bir ahenk bulamamıştır. Bununla beraber bu gün İngiltere kömür sanayii garp dünyasında kendi çapındaki sanayiler arasında işçi - işveren münasebetleri bakımından en ileri safta gelenlerden biridir.

Bu yazımızda, mezkûr sanayide işçi - işveren münasebetlerinin 1900 - 1950 yılları arasındaki seyri ele alınmadan evvel taraflar hakkında bazı detaylar verilmesi faydalı görülmüştür.

İşverenler : 1947 senesine kadar serbest teşebbüs sahipleri olmuştur. Ancak her iki dünya harbi esnasında da kömür istihsali hükûmet tarafından kontrol edilmiştir.

Memleketin hemen hemen her tarafına yayılmış bir vaziyette ve binlerce kömür madeninden teşekkül etmiş olan kömür sanayii yüzlerce firma tarafından idare edilmiş ve mal sahipleri bilhassa ferdiyetçilikleri ve yeniliğe karşı mukavemetleri ile temayüz etmişlerdir. 1947 de endüstri devletleştirildiğinde 200 milyon ton civarında olan kömür istihsali 800'e yakın firma tarafından temin edilmekte idi.

İşçilerin kendi aralarında teşkilâtlanmalarına muvazi olarak malsahipleri de teşkilâtlanmışlar ve 20. ci asrın bidayetlerinde memleket çapında kollektif pazarlık yapmakta ısrar eden işçilerin karşısında tek bir işveren gibi çıkmışlardır. Bu pazarlıklarda işverenlerin tavır ve mantalitesi müsbetten ziyade menfi bir rol oynamış ve anlaşmazlıkların lüzumsuz yere sert ve uzun olmasına vesile olmuştur.

Bu tarihî hakikat, endüstri devletleştirildikten sonra bile, işçi - işveren münasebetlerinde tesirini hissettirmekte ve işçilerin, işveren mevkiinde olan devlete tam bir itimad beslemesine engel teşkil etmektedir.

İşçiler : Kömür işçileri İngilterede memleket için daha bidayetten beri sosyal bir problem teşkil etmişlerdir. Kömür madenciliğinin ilk günlerinde çocuk ve kadınların günde 12 ilâ 14 saat çalıştırıldıkları vâki idi. İşçilerin büyük bir kısmı halkın en aşağı tabakalarından temin edilmekte idiler. Kömür işçilerinin yevmiyeleri diğerlerinininkine nazaran düşük, buna mukabil çalışma şartları çok

ağırdı. Bunların bir neticesi olarak kömür sanayiinde 1890 ilâ 1920 seneleri arasındaki sendikacılık hareketleri İngiltere sendikacılık hareketlerinin siklet merkezini teşkil etmiştir.

İlk kömür işçileri sendikaları 18. ci asrın sonları ve 19. cu asrın başlarında kurulmuştur. Bunlar kuvvetlerini üyelerinden alan ve maden mıntıklarına inhisar eden sendikalardı. Bilâhare maden sendikaları kendi kömür sahalarında birleşerek kömür işçileri sendikalarının belkemiğini teşkil eden Bölge Sendikalarını teşkil etmişlerdir.

19. cu asırda Bölge Sendikalarının bir kaç def'a teşebbüsünden sonra 1888 de İngiltere Kömür İşçileri Federasyonu kurulmuştur. Bidayette 36.000 kadar üyesi olan bu federasyonun sayısı 1900 da 363.000 ve 1908 de diğer Bölge Sendikalarının da iştirakiyle 600.000 i bulmuş ve 1 inci Dünya harbinde 1.000.000 rakkamını da aşmıştır.

İngiltere Kömür İşçileri Federasyonu kömür sanayiinde memleket çapındaki anlaşmazlıklarda işçileri temsil etmek selâhiyetini üzerine almış olmakla beraber mevzii anlaşmazlıkların hallinde Bölge sendikalarının salâhiyetleri hiç bir zaman azalmamış ve hattâ bir çok hallerde son sözü söylemek hakkı Bölgelerin olmuştur.

İngiltere kömür sanayiinde 1900 - 1950 yılları arasındaki işçi - işveren münasebetlerini mahiyet itibariyle aşağıdaki mevzular çerçevesinde mütalâa edebiliriz :

- 1 — Çalışma şartları ve işçi ücretleri,
- 2 — Endüstrinin mülkiyeti,
- 3 — Endüstrinin idaresinde işçilerin rolü.

Bununla beraber, bu mevzuları birbirinden müstakil olarak ele almayıp hepsini kömür sanayiinin kısa bir tarihçesi içinde bir kül olarak telâkki etmek icab eder.

II

20. nci asrın başlarında İngiliz Sendikacılığı, bir mahkeme kararından dolayı istikbâline endişe ile bakmakta idi. Bu endişeyi izale etmek üzere en kuvvetli tedbiri almak Kömür İşçileri Federasyonuna düştü. Ve federasyon 1906 seçimlerinde Liberal Partiyi alenen destekliyerek Liberal zaferinin temin edilmesinde büyük bir rol oynadı. Seçimlerden sonra kabul edilen «İş Anlaşmazlıkları Kanunu»

sendikalara grev hakkı verdiği gibi bunlara siyasî partilere para yardımında bulunmak gibi haklar da tanıdı.

1908 de «Sekiz saat iş» kanununun Parlamento tarafından kabul edilmesinden sonra İşverenler, kömür muntikalarında tatbik edilen kesene hesaplarında bazı değişiklikler yaparak İşçilerin iş saati bakımından edindikleri kazancı prim kaybı ile karşılamak istediler.

Bu vaziyet 1911 yılına kadar muhtelif Bölgelerde mevzii grevlere sebep oldu. Anlaşmazlığı memleket çapında halletmek gayesini güden Federasyon 1911 de bütün memlekete şamil olmak üzere bir asgarî ücretin kabul edilmesi talebinde bulundu. İşverenleri temsil eden «Madenciler Cemiyetinin» bu talebi reddetmesi, Hükûmeti anlaşmazlığa müdahale etmek mecburiyetinde bıraktı. Hükûmet, asgarî ücret mevzuunun Bölgelerce tesbit edilmesi teklifinde bulundu. Bu teklifi reddeden işçiler 1912 yılı Şubat'ında beş hafta kadar süren ilk millî greve başladılar. Grev, ancak Hükûmet teklifinin parlamento tarafından kanunlaştırılmasından sonra nihayete erdi. Bunun üzerine Federasyon, muhtelif kömür bölgelerinde sendikalar ile işverenler arasında asgarî ücret ile ilgili olarak aktedilecek anlaşmaların hep aynı tarihte yenilenmeleri için teşebbüste bulundu ise de malsahipleri bu kurnazlığa kanmadılar.

Birinci dünya harbi başlarında işçi - işveren anlaşmazlıkları bir çok kömür muntikalarında mevzii grevlere yol açıyordu. Bunlardan birisi ancak bahis konusu sahayı hükümet kontrol altına aldığı zaman sona erdi. Bundan birkaç ay sonra, Hükümet, Ticaret Nezaretine bağlı bir Maden Dairesi ihdas ederek kömür sanayiini harbin bitmesinden (6) ay sonraya kadar devam edecek kontrolü altına aldı. Devlet kontrolünün ilk tabîî neticesi, işçi - işveren münasebetlerinin memleket çapında yürütülmesi emrivakisi oldu. 1917 de İşçilerin toptan bir yevmiye zammı taleplerini müzakere etmek üzere işçi mümessilleri ile malsahipleri arasında aktedilmesine hükümetçe varılan karar, malsahiplerinin işçilerle aynı masada oturmayı reddetmeleri yüzünden tatbik edilemedi ve ancak zamanın Başvekilinin ısrarı ve mevzubahis toplantıya başkanlık etmesi sayesinde yerine getirildi.

Hükümet kontrolünün anlaşmazlıkların memleket çapında halledilmesine yol açacağını müdrik olan işçiler 1917 yılında aktettikleri kongrelerinde yevmiyelere zam yapılması taleplerinde bulunmaya karar verdikleri gibi oybirliği ile endüstrinin devletleştirilmesine taraftar olduklarını da belirttiler. İşçilerin ücretlere zam talepleri tam bir şekilde karşılanmadan birinci dünya harbi sona erdi

ve ikinci bir kongre akteden işçiler, talepleri karşılanmadığı takdirde Mart 1919 da umumî bir greve başlayacaklarını bildirdiler.

Hem işçileri ve hem de malsahiplerini tatmin etmek gayesini güden hükümet, kömür sanayiinin problemlerini tesbit etmek üzere bir hâkimin başkanlığında işçi ve işverenlerden müteşekkil bir Kraliyet Komisyonu teşkil etti. Bu komisyonda bir anlaşmaya varmayan işverenlerle işçi temsilcileri müşterek bir rapor hazırlıyamadıklarından, birbirinden ayrı dört rapor hazırlandı.

İşçilerin raporu endüstri için bir nevi «lonca sosyalizmi» tavsiye etti [1]. Başkanın raporu işçilerin kontrolü tahdit edilmek şartile endüstrinin devletleştirilmesini tavsiye etti. Malsahipleri harpten evvelki sisteme dönülmesini ve ocaklarda işçi - işveren danışma kurullarının teşkilini tavsiye ettiler. Malsahibi olmayan bir mühendis üyenin raporu ise Hükümetin kâr ve fiat kontrolü altında endüstrinin malsahiplerine bırakılmasını tavsiye etti.

İşçiler, Maden federasyonunun 1919 Temmuzunda akdettiği kongrede Kraliyet Komisyonunun ekseriyetinin hemfikir olduğu kararlarının tatbikini istediler. Hükümet buna yanaşmayınca Maden işçileri bütün işçi sendikalarının iştirak edeceği bir greve başvurulmasını istedilerse de buna muvaffak olamadılar.

Kömür sanayiinde devam edegelen bu anlaşmazlıkları elimine etmek gayesile Hükümet bir kaç kanunun kabul edilmesini temin etti. Bunlardan birisi kömür ocaklarında (madenlerinde) vardiyadaki çalışma saatini sekizden yediye indirdi.

Bu kanunların en önemlisi 1920 tarihli Kömür Sanayii Kanunudur. Üç kısımdan ibaret olan bu kanunun birinci kısmı Kömür Sanayiindeki Hükümet kontrolünün Ağustos/1921 e kadar devam edeceğini belirtti. İkinci kısım (Maden) ocak, Bölüm ve Bölge seviyelerinde işçilerle - işverenler arasında karşılıklı danışma mekanizmasının kurulmasını âmirdi. Üçüncükısım Maden İşçileri Sosyal Yardımlar Fonunu (Miners' Welfare Fund) teşkil etti.

Yukarda zikredilen kanunlar, işçi - işveren anlaşmazlıklarının azalmasını temin edememişlerdir. 1920 de işçiler kömür fiyatlarının düşürülmesi ve aynı zamanda ücretlerine zam yapılması gibi görünürde birbiriyle kabili telif olmayan iki kısımdan müteşekkil bir talepte bulundular. Dahildeki satış zararlarını ihraç satışları kârlarından karşılayan Hükümet, ihraç pazarları 1921 de birden ka-

[1] «Lonca sosyalizmi» nde gaye sanayi branşındaki işçilerin bu sanayiinin mülkiyetini ve idaresini üzerlerine almalarıdır.

panınca endüstrideki kontrolünü bırakıp madenleri sahiplerine iade etmekten başka bir yol bulamadı.

Harp içinde işçilerin kabaran yevmiyelerini, harp sonrası iktisadî şartları muvacehesinde karşılıyamıyacak olan malsahipleri, işçi ücretlerini arttırmak bir tarafa, düşürmeye karar verdiler ve Mart/1921 sonunda Lokavt'a baş vuracaklarını ilân ettiler. Hükûmet kontrolünün hitam bulduğu tarihten bir hafta sonra başlayıp üç ay kadar süren umumî lokavt malsahiplerinin talepleri işçiler tarafından kabul edilinceye kadar devam etti.

1923 de, kömür ihracatının yükselmesi ve 1924 de bir İşçi Partisi Hükûmetinin iş başına gelmesi neticesinde kömür işçileri yevmiyelerine zamlar yapıldı ise de 1925 de kömür ihracatının yeniden düşmesi yüzünden 1921 dekine benzer bir durum hasıl oldu. Mal sahipleri 1921 - 1923 ücret tarifelerine ve vardiyada (8) saat iş esasına dönülmesi talebinde bulundular. Kömür işçileri, bu defa, memleketteki bütün işçi sendikalarının yardımına baş vurdular. 1925 de umumî bir grevi önlemek gayesi ile hükûmet ikinci bir Kraliyet Komisyonu teşkil etti ve bu komisyonun kararlarını tatbik edeceğini vadetti. İşçilerin bu komisyon tekliflerini reddetmesi üzerine malsahiplerinin 30/Nisan/1926 da ikinci bir lokavt'a başvurması İşçi Sendikaları Konfederasyonu tarafından vadedilmiş umumî grevin 4/Mayıs/1926 da başlamasına sebep oldu. Umumî grev ancak bir kaç gün devam etti ise de bir milyonu aşan kömür işçilerinin grevi altı aydan fazla sürdü. Kömür işçilerine fayda sağlayan bu grev, işçi - işveren münasebetlerinin o tarihlerden sonraki seyrinde çok mühim bir rol oynamıştır. 1926 grevinden sonra kömür işçilerinin sayısı tedricen azalmış ve 1930 yıllarında 800 bin civarına düşmüştür. O tarihtenberi işçiler, malsahiplerine itimadlarını kaybetmişler ve istikballerinin ancak kömür sanayii devletleştirildiği takdirde garanti altına alınacağı kanaatini beslemişlerdir.

1926 yılının büyük grevi, kömür sanayiindeki serbest rekabetin kapısını kapamış ve devlet müdahalesinin artmasına sebep olmuştur.

1926 da yürürlüğe giren bir kanunla yedi saatlik iş günü (8) saate çıkarıldı. Aynı yıl Kömür Sanayii Kanunu kabul edilerek ikinci Kraliyet Komisyonunun teklifleri kanunlaştırılmış oldu. Bu kanunun da istenilen neticeleri vermediğini gören hükûmet 1930 yılında kömür sanayiini kartelleştiren Kömür Madenleri Kanununun kabul edilmesini temin etti. Kömür mıntıkları arasındaki rekabeti tahdit, asgari kömür fiatları ile istihlâk sahalarını tesbit

etmiş olan bu kanun endüstrinin re-organizasyonunu temin edeceği yerde bunu geciktirmiştir. Kanunun diğer maddeleri iş gününü 7-12 saate düşürmüş ve işçi - işveren anlaşmazlıklarının halli için kurulacak mekanizmayı tasrih etmiştir.

Kömür sanayiinde geciken re-organizasyonu tacil etmek gayesi ile Hükümet, 1938 de kömür imtiyaz sahalarını devletleştiren tekliflerini kanunlaştırmıştır. Bunun hemen akabinde ikinci dünya harbi başlamış ve kömür istihsali tekrardan Hükümet kontrolüne geçmiştir.

1941 de işçi ücretlerini garanti eden hükümet, 1942 de bütün memlekete şamil bir asgari haftalık ücret baremini kabul etti. Binnetice, bu tarihe kadar ancak Bölgeler için tatbik edilen asgari ücret tarifesi memlekete teşmil edilmiş oldu. İkinci dünya harbi devamınca işçi yevmiyelerine yapılan sabit zamlar işçi yevmiyeleri arasındaki farkların azalmasına ve kesene fiatlarında değişikliklerin yapılmasına sebep olmuştu. Bütün bunlar kömür işçileri ücretlerinin diğer endüstrilerdeki ücretlere nazaran çok büyük artışlar sağlamasını mümkün kılmıştır.

İkinci dünya harbi esnasında kömür sanayiinde kaydedilen terakkilerden biri de kömür madenlerinde işçilerle işveren temsilcilerinden müteşekkil Ocak İstihsal Komisyonlarının teşkil edilerek işçi - işveren karşılıklı danışmasının temin edilmesi olmuştur.

İkinci dünya harbinde kömür işçilerinin grevleri çok az bir yekûn tutmuş ve aynı zamanda mevzii kalmıştır. Buna rağmen endüstrinin mülkiyeti üzerinde işçilerle işverenler arasındaki anlaşmazlık devam etmiş ve 1945 umumî seçimleri kazanan işçi partisi 1946 da kömür sanayiini devletleştiren kanunu kabul ederek seçim kampanyası platformundaki vaâdini yerine getirmiştir.

Devletleştirmeden sonra dahi kömür endüstrisinde mülkiyetle ilgili münakaşalar son bulmamıştır. Bu gün, devletleştirmenin ilâniyet devam etmesini arzu eden işçilere mukabil endüstrinin serbest teşebbüse devredilmesi icap ettiğini iddia eden idareciler mevcuttur. Bununla beraber bu mevzu bir işçi - işveren anlaşmazlığı olmaktan çıkarak bir ideoloji anlaşmazlığı mahiyetini almıştır. Yazımızın başlarında işçi - işveren münasebetlerinin diğer iki unsuru olarak verilen hususların, bu gün, devletleştirmeden sonraki seyrini tetkik ederken, 1947 ye kadarki seyrini de hatırdâ tutmak faydalı olacaktır.

III.

1 — Çalışma şartları ve işçi ücretleri anlaşmazlıkları (kollektif pazarlık) mekanizması :

İlk esasları 1911 de atılan kollektif pazarlık mekanizması ancak ikinci dünya harbi esnasında faydalı bir şekle sokulmuştur. Memleket çapındaki anlaşmazlıkların halli, işçi ve işverenlerden müteşekkil Müsterek Millî Müzakere Komisyonuna ve mevzii anlaşmazlıklar da bu komisyonun bölgelerdeki muadillerine havale edilmiştir. Bir millî Hakem Kurulu tayin edilerek bu kurula İşçi Bakanının havale edeceği anlaşmazlıkları karara bağlamak selâhiyeti verilmiştir. Devletleştirmeden sonraki kömür istihsalini üzerine alan İngiltere Kömürleri İdaresi, bu mekanizmayı bazı ufak tâdilatla kabul etmiştir.

Bu gün, anlaşmazlıkların çok büyük bir kısmını kömür madeni (ocak) anlaşmazlıkları teşkil ettiğinden bunların halli için bir kaç kademe ihdas edilmiştir.

a) İşçi - İşveren Vekili : İşçi ile ocak âmiri veya vekili anlaşmaya varamadıkları takdirde anlaşmazlık

b) Ocak Toplantısına havale edilir. Ocak toplantısında İş - vereni ocak âmiri ve nezaretçiler temsil eder. Sendikanın ocak bransının temsilcileri işçi ile müştereken müzakereye iştirak ederler. Üst kademe temsilcileri de müzakereye katılabilirler. Anlaşmazlık on dört gün zarfında bir karara bağlanmadığı takdirde ;

c) Bölge Anlaşmazlık Komisyonuna havale edilir. Bu komisyona üst kademelerden katılan işveren temsilcileri ile sendika temsilcileri ocağı ziyaret ederek anlaşmazlığı yerinde halletmeğe çalışırlar. On dört gün içinde bir karara varılamadığı takdirde anlaşmazlık,

d) Hakem'e havale edilir. Hakemler, daha evvelden işçi ve işveren temsilcileri tarafından verilmiş namzetler arasında kur'a ile seçilirler.

Hakem'in vereceği yarara riayet edilir. Hakem anlaşmazlığın bölge çapında olduğu kararını verdiği takdirde anlaşmazlık, ocak anlaşmazlığı mahiyetini kaybederek :

A : Bölge Müzakere Hey'etine havale edilir. Burada tasrih edilen bir müddet zarfında karara bağlanamayan anlaşmazlıklar,

B : Bölge Hakem'ine devredilir. Bölge Hakemi karara varmadığı takdirde anlaşmazlık,

C : Müşterek Millî Müzakere Komisyonuna havale edilir. Burada beş hafta zarfında karara varılamadığı takdirde anlaşmazlık,

D : Millî Hakem Kuruluna havale edilir. Üç üyesi bulunan Millî Hakem Kurulu kömür endüstrisi ile doğrudan doğruya ilgili olmayan kimselerden teşekkül etmiştir ve kendisine İşçi Bakanı tarafından havale edilen anlaşmazlıkları karara bağladığı gibi Yakıt ve Enerji Bakanının havale ettiği mevzuları da karara bağlar.

Devletleştirmeden beri kömür sanayiindeki anlaşmazlıkların halli mekanizması umumiyetle iyi neticeler vermiştir. 1949 da Ocak Toplantılarına havale edilen 15.000 e yakın anlaşmazlıktan 13.400 kadarı bu kademede karara bağlanmıştır. Bununla beraber bazı hal-lerde aynı mekanizma hiç bir fayda sağlayamamış ve devletleştirmeden sonra her yıl sık sık vukua gelen gayriresmî grevlere [1] mani olamamıştır. Grevler esnasında anlaşma mekanizması harekete geçemeyeceğinden, Sendika, işçileri iş-başı yaptırmak zorunda kalmıştır. Bazı bölge sendikaları temsilcileri anlaşmazlıkların bir an evvel kalledilmesi gayesi ile doğrudan doğruya İşçi Bakanına bildirmeye baş vurmuşlardır. Bu güne kadar usule aykırı olan bu metoda mâni olunamamıştır.

Müşterek Millî Müzakere Komisyonunun toplantılarında İngiltere Kömürleri İdaresi temsilcileri eski malsahipleri gibi serbestçe hareket edememişler ve hükûmetin sosyal siyasetine uymak mecburiyetini hissetmişlerdir. Meselâ 1947 de haftada beş-iş-günü anlaşması müzakereleri yapılırken Yakıt ve Enerji Bakanı, hükûmetin prensip itibariyle kısa bir iş haftasına taraftar olduğunu beyan etmiştir.

Buna mukabil kömür işçileri Federasyonu, kömür sanayiinin istikbali ile memleketin istikbalinin birbirine bağlı olduğunu kabul etmekle beraber millî gelirin kömür işçilerine düşecek hissesinin tayininde her zaman anlaşmazlık olabileceğini ileri sürerek istiklâ-

[1] Sendika tarafından karar verilmeden işçiler tarafından başvuru grevler.

lini idame ettirmeye devam etmiş ve ne Kömür İdaresinin ve ne de hükûmetin tesiri altında kalmamaya azmetmiştir.

IV.

2 — Endüstrinin İdaresinde İşçilerin Rolü :

Endüstrinin idaresinde işçilerin yardımına danışma şeklinde dahi olsa ilk defa olarak birinci dünya harbi esnasında başvurulmuştur. 1920 tarihli Kömür sanayii kanunu bununla ilgili mekanizmayı tasrih etmiş olmakla beraber fiiliyatta bundan bir fayda temin edilmemiştir. İkinci dünya harbinde her ocakta tecrübe edilen Ocak İstihsal Komisyonları gerek işçilerin bu sahadaki tecrübesizlikleri ve gerekse ocak idarecilerinin bu mekanizmayı benimsememeleri yüzünden istenilen neticeleri vermemiş ve harbin hemen akabinde ehemmiyetlerini iyiden iyiye kaybetmeğe başlamışlardı.

Kömür Endüstrisi Devletleştirme Kanunu kaleme alınırken gerek İşçi Partisi, gerekse Maden İşçileri Federasyonu, Kömür İdaresinin muhtelif kademelerinde işçilerin doğrudan doğruya temsil edilmeleri yoluna gitmemişlerdir. Buna sebep İşçi Partisinin akademik sebeplerden dolayı bunu tecrübe etmekten kaçınması ve maden işçilerinin de tamamen plânlı olarak yürütülmeyen iktisadî bir sistemde endüstrinin bir tek sektörünün mes'uliyetini üzerlerine kalmaya taraftar olmayışlarıdır. Binnetice, devletleştirmeden sonra dahi işçi - işveren tarafları vaziyetini aynen muhafaza etmiş, bununla beraber Kömür Endüstrisi Devletleştirme Kanunu, karşılıklı danışma yolu ile işçi organizasyonlarından da faydalanılmayı şart koşturmuştur.

Endüstride işçilerle - işverenler arasındaki karşılıklı danışmanın esasları iş idaresinin psikolojisine dayanır. İş idaresinin her kademesinden ihtisas sahiplerine danışılarak verilen kararlar bu yapılmadan verilecek kararlardan daha isabetli olur. Bu keyfiyet, bilhassa işi tatbik edecek olan işçilerle danışılarak yerine getirilirse çok faydalı neticeler verir. Kömür endüstrisinde karşılıklı danışmanın kanunen şart koşulmasının ayrıca sosyal âmilleri de olmuştur. Bu, bilhassa Kömür İşçileri Federasyonu ile İngiltere Kömürleri İdaresi arasındaki münasebetler bakımından varittir.

Kömür sanayiinde karşılıklı danışma mekanizmasının detayına gidilmeden evvel bunun kollektif pazarlıktan farklı olduğunu ha-

tırlatmak yerinde olur. Kollektif pazarlığın işçi ücretleri ve işçilik şartlarına hasredilmesine mukabil karşılıklı danışma, çalışma şartları, emniyet, sıhhat işleri, sosyal işler, ve endüstrinin idaresi ile ilgili işlerin müzakeresine hasredilmiştir.

Karşılıklı danışma, işçilerin endüstrinin idaresinde mes'uliyet taşımalarına sebep olmayıp alınan kararlarda işçi ile işverenin teşriki mesaisini temin eder. Karar vermek selâhiyeti işverenlere ait olmakla beraber, bu kararların alınmasında işçi noktainazarı müessir bir rol oynayabilir.

İngiliz kömür sanayiinde müşterek danışmanın tarihi, birinci dünya harbine kadar geri gider. Ocak seviyesinde karşılıklı danışma, ikinci dünya harbinin Ocak İstihsal Komisyonları vasıtasıyla tecrübe edilmiş ve yukarda zikredildiği gibi pek iyi neticeler vermemiştir.

Bu gün, Maden İşçileri Federasyonu ile Kömür İdaresi, mezkûr idarenin şakûlî teşkilâtlanmasına uyularak dört kademedeki çalışan bir karşılıklı danışma mekanizması tesis etmişlerdir. Bu mekanizma aşağıdaki cüz'ilerinden teşekkül eder :

1 — MİLLÎ DANIŞMA KONSEYİ :

21 üyesi vardır. Kömür İdaresinin Başkanı aynı zamanda M.D. Konseyinin de başkanıdır. Altı işveren temsilcisine mukabil kömür sanayiindeki başlıca üç sendikanın 21 temsilcisi vardır. Bu sendikalar Maden İşçileri Federasyonu, Ocak Âmirleri Cemiyeti ve Ocak Nezaretçileri Cemiyetidir.

Esas konsey iki ayda bir toplanmakla beraber işini umumiyetle hariçten ihtisas sahibi kimselerin de iştirak ettiği komisyonlar vasıtasıyla görür. Bu güne kadar «Sağlık ve Emniyet», «İşçi Bulma, Eğitim ve Sosyal İşler» ve «İstihsal» komisyonları teşkil edilmiştir.

Bu kademe umumiyetle bütün endüstriyi ilgilendiren anvestisman işleri, insan gücü, istihsalın seyri, iş emniyeti ve işçi sağlığı gibi mevzular görüşülür.

2 — BÖLGE DANIŞMA KONSEYİ :

Altısı kömür idaresi temsilcisi, on dördü sendika temsilcileri olmak üzere yirmi üyesi vardır. Kömür İdaresi Bölge başkanı aynı zamanda B.D.K. nin de başkanıdır.

Memleketin dokuz yerinde teşekkül etmiş olan Bölge Danışma Konseyleri umumiyetle ayda bir toplanır ve istihsalin arttırılması için işçileri ile işverenlerin ne gibi müşterek tedbirler alacaklarını müzakere ederler.

3 — BÖLÜM DANIŞMA KONSEYİ :

Daha küçük sahalara inhisar etmek üzere yukardakilere müşahitler. On üç üyenin altısı işvereni temsil eder.

4 — OCAK DANIŞMA KOMİSYONU :

Kömür endüstrisinde işçilerle işveren arasındaki karşılıklı danışma mekanizmasının belkemiğini Ocak Danışma Komisyonları teşkil eder. Bu seviyede işçi - işveren teşriki mesaisi en iyi ve en çabuk neticeleri verir. Bölüm ve Bölge danışma konseylerinin zorluğu bunlara havale edilen mevzuların daha ziyade memleket çapında düşünülecek konular oluşu ve binnetice bunların umumiyetle Millî Danışma Konseyine havale edilmesi mecburiyetinin hasil olmasıdır. Buna mukabil Ocak Danışma Komisyonlarına havale edilecek konuların kısmı azamı bu seviyede halledilebilecek konulardır.

Ocak Danışma Komisyonunun on bir üyesinin dördü işvereni temsil etmek üzere ocak idaresi tarafından tayin edilir. Ocak Âmiri (Mühendis) aynı zamanda komisyonun başkanıdır. İşçi temsilcilerinin her biri sendikanın ocak branşı tarafından iki namzet gösterilir ve seçimler gizli olarak yapılır. İşçi temsilcilerinin birisi Başçavuşları, ikisi kömür kazıcıları, birisi yeraltı nakliyat işçilerini, birisi kesenecileri, birisi yerüstü işçilerini, birisi kalifiye sürfas işçilerini, temsil eder. İşçi temsilcileri üç aylık bir süre için seçilirler ve her yıl üçte biri yenilenecek Ocak Danışma Komisyonuna her yıl yeni simaların girebilmeleri imkânı sağlanmış olur.

Daha yüksek kademelerdeki gerek işveren, gerekse sendika temsilcileri Ocak Danışma Komisyonunun toplantılarına müşahit olarak iştirak edebilirler. Ocak İdarecileri ve nezaretçileri lüzumu halinde toplantılara katılarak istenilen malûmatı mermekle mükelleftirler.

Haftada bir veya iki haftada bir toplanan komisyonun acenması umumiyetle şu mevzuları ihtiva eder :

Devamsızlık, istihsalin arttırılması, randıman, yeni istihsal metodlarının tatbikatı, emniyet tedbirleri, çalışma şartları, yabancı

işçilerin çalıştırılmaları, ocakların amenajman plânları, sendika ile kömür idaresi arasında aktedilen anlaşmaların tatbiki, işçi şikâyetleri.

Karşılıklı Danışma sistemi hiç bir şey sağlamış olmasa bile iki tarafı bir araya getirmekle faydalı neticeler vermiştir. Mekanizmanın daha iyi neticeler vermemesinin başlıca sebebi ocak âmiri mevkiinde bulunan mühendislerin bu sisteme ısınmamış olmaları ve hattâ bazılarının bu sistemin gayelerini kavramamış olmalarıdır. Bazı ocak âmirleri, gayenin, alınan kararlardan işçileri haberdar etmek olduğu zehabındadırlar. Bütün bunlara rağmen, ancak karşılıklı Danışma sayesinde ki, bir ocak re-organizasyon teşebbüsleri fiiliyata kanulabilmiştir.

Bazı amenajman işleri, ancak en yüksek kademelerdeki Danışma toplantılarından sonra tatbik edilebilmiştir. Bu toplantılarda sendika faal bir rol oynayarak işçilere alınan tedbirlerin elzem olmasının sebeplerini izah etmeye çalışmıştır. Bazı danışma toplantılarına Parlamento ve Genel Meclis üyelerinin iştirak ettiği ve müşterek kararın bu şekilde alındığı da bir vakiadır. Bir çok eski madenlerin kapatılması kararları ancak bu şekilde alınabilmiştir.

V.

Kollektif pazarlık ve karşılıklı danışma ile ilgili olarak, buraya kadar verilen tafsilâttan sonra akla şu sual gelebilir : Devletleştirmeden sonra kömür endüstrisinin işçi-işveren münasebetleri arzu edilen mükemmeliyete erişmiş midir?

Fabian sosyalistleri Devletleştirmenin yevmiyeleri arttıracığına, çalışma ve iskân şartlarını düzelterceğine ve asırlardan beri için için kaynayan bir endüstriye sulh ve sükûn getireceğine inanmışlar. Buna kat'î bir cevap verilebilmesi ancak uzun bir zaman sonra mümkündür. Bununla beraber 1900 denberi işçilerin durumunda muhtelif bakımlardan husule gelen değişiklikler bize bir fikir verebilir :

1 — Ücretler :

1914 deki hakikî ücret endeksi 100 olarak kabul edildiği takdirde kömür işçileri ile memleketteki işçilerin ücretleri 1950 yılına kadar aşağıdaki şekilde tahavvül etmiştir :

Sene	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926
Kömür işçisi	103	110	66	68	77	78	73	78
Bütün işçi	97	110	121	115	109	110	104	112
Sene	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934
Kömür işçisi	76	73	73	73	78	81	82	84
Bütün işçi	115	116	116	119	126	128	128	128
Sene	1935	1936	1937	1938	1939	1940	1941	1942
Kömür işçisi	82	88	90	93	94	93	87	109
Bütün işçi	126	127	126	128	—	—	—	—
Sene	1943	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950
Kömür işçisi	106	125	132	133	148	156	153	153
Bütün işçi	—	—	—	143	140	139	139	137

Bu rakkamlar da gösteriyor ki, kömür sanayii işçilerinin hakikî ücretleri 1920 den sonra 1942 ye kadar 1924 deki seviyesini bulamamış ve bunun çok dununda kalmıştır. İşçi yevmiyelerinde başlıca artışlar ikinci dünya harbi içinde ve devletleştirmeden sonra olmuştur.

1914 den sonra, 1919 ve 1920 yılları hariç memleketteki bütün işçilerin hakikî ücretleri kömür endüstrisi işçilerinkinden ve 1914 deki seviyesinden daha yüksek olmuştur. Devletleştirmeden sonra kömür işçilerinin hakikî ücret artışları bütün işçilerinkinden daha yüksek olmuştur. Bununla beraber şurasını da hatırlamak icab eder ki, 1947 den 1950 ye kadar memlekette daimî bir kömür buhranı olduğundan kömür işçilerinin serbest teşebbüs sahiplerinden dahi yukarıdaki ücret artışlarını temin edebileceğini iddia edenler olmuştur.

2 — Grevlerin vüs'ati : 1900 yılından 1940 yılına kadar bir kaç yıl hariç İngilterede bütün endüstride grevler yüzünden kaybedilen günlerin yarısı kadarı kömür endüstrisindeki grevlerde kaybedilmiştir.

Umumî grevin ilân edildiği 1926 yılında ise kaybedilen 162 milyona yakın iş gününün 145.000.000 u (% 89.5) kömür sanayiinde kaybedilmiştir. 1940 yılından sonra harp içinde grevler pek şiddetli olmamıştır. Devletleştirmeden sonraki grevler 1930 yılları ile mukayese edilirse daha büyük, 1920 yılları ile mukayese edilirse daha küçük çaptadırlar. Netice itibariyle devletleştirme grevlere mâni olamamıştır.

Devletleştirmeden sonra grevlerle neticelenen anlaşmazlıklar başlıca şu mevzularla ilgili olmuştur.

- a) Ücretler,
- b) Kömür yardımı,
- c) Çalışma metodları ve ocak organizasyonu,
- d) Çalışma şartları,
- e) Prim ve temettülden memnuniyetsizlik,
- f) Alternatif iş teklifini reddetme,
- g) İşten atılanların lehine gösteri.

3 — Devamsızlık :

1900 ilâ 1950 yılları arasında işçi - işveren münasebetlerinin seyri devamsızlık üzerinde müessir olmadığı gibi Danışma mekanizması da devamsızlığa mani olamamıştır.

Filiyattaki neticeleri bir tarafa, devletleştirmeden sonra gerek işçi ve gerekse işverenler mukabil tarafa karşı hüsnüniyetle hareket etmeyi gaye edinmişlerdir. Millî Danışma Konseyi ve Müsterek Millî Müzakere Komisyonunda Kömür İşçileri Federasyonu İdare Hey'eti Üyeleri ile Kömür İdare Meclisi üyeleri müşterek vazife almışlardır. Ayrıca Kömür İdaresinin muhtelif kademelerinde işçi - işveren münasebetlerini idare edenler eski sendika şefleri arasından seçilmişlerdir.

Kömür İşçileri Federasyonu, Kömür İdaresi ve Hükümet kadar memleketin kömür ihtiyacını karşılamak üzere gayret sarfetmektedir. Buna sebep, milliyetperverlik duyguları kadar, diğer endüstrilerdeki işçi arkadaşlarının ancak muntazam bir kömür istihali sayesinde işlerine devam edebileceklerine inanmış olmalarıdır. Federasyon, işsizlik doğurmak şartıyla, endüstride randımanı arttıracak tedbirlerin alınmasına taraftardır.

Kömür İşçileri Federasyonu, karşılıklı Danışma, sanayiindeki her şahsa yükselme imkânı verilmesi, «Âmir her vakit haklıdır» prensibinden vazgeçilmesi sayesinde sanayi demokrasisinin tahakkuk edeceğine kanidir.

Federasyon aşağıdaki şartların tahakkuk edişi nisbetinde endüstrideki işçi - işveren münasebetlerinin mükemmeliyete gideceğine kanidir [1] :

[1] Bu şartlar Maden İşçileri Federasyonu tarafından neşredilmiş bir beyanname mündemiğidir.

- a) Maden ocaklarının modernleştirilmesi; açıkta kalacak işçilere tam tazminat verilmesi,
- b) Bütün işçilere şamil bir asgarî günlük ücret kabul edilmesi,
- c) Endüstriye girenlerin eğitimin ve ilerleme imkânlarının temini,
- d) Modern madencilik şartlarını karşılayacak emniyet nizamnamesinin kabul edilerek bilhassa iş hastalıklarının önlenmesi,
- e) Maden işçilerinin vasat yevmiyesinin diğer işçilerinkinin dununa düşmemesi,
- f) Haftada beş iş günü ve günde yeraltında (7) saat ve yerüstünde (8) saat iş prensibinin, haftalık ücrete hanel gelmemek şartıyla kabulü,
- g) Yılda bir ücretli iki hafta tatilin ve resmî tatil günlerinde ücretlerin verilmesinin kabul edilmesi,
- h) 55 yaşından sonra çalışamıyacaklara tekaüdiye sağlanması,
- i) Maden işçilerine modern ev sitelerinin temini,
- j) Sağlık teşkilâtının mükemmelleştirilerek iş hastalıklarından dolayı insan gücünün kaybedilmesine mani olunması,
- k) Sıhî sebeplerden dolayı kömür sanayiinden ayrılmak mecburiyetinde kalanlara tam bir sıhî bakım ve eğitimin temin edilerek başka sahalarda işe girmelerinin mümkün kılınması.

Bugün İngiltere kömür sanayiinde işçi - işveren münasebetleri, yukardaki gayelerin temin edilmesi istikametine yönetilmiştir. Bunun ne zaman ve ne dereceye kadar tahakkuk edeceğini ilerdeki yıllar gösterecektir.